

Կ Ր Օ Ն Ա Կ Ա Ն

ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ԻՄԿՈՒԹԻՒՆԸ.

Դ.

ԱՍՏՈՒԱԾ ՄԵՐ ՀԱՅՐԸ.

ՔՐԻՍՏՈՍԻ քարոզութիւնն, ինչպէս տեսանք, Աստուծոյ արքայութեան քարոզ է. նորա առաջին հիմնական խնդիրն է համոզել, որ բարձրագոյն բարին՝ մարդկային ամէն ակնկալութեանց ու մաքուր իղձերի լրումն, Աստուծոյ բացարձակ իշխանութեան ներքոյ, Աստուծոյ շուքի մէջ կեանք ունենալն ու Աստուծոյ ներկայութիւնը վայելելն է: Երկրորդ կարեւորագոյն և այս գաղափարին բովանդակութիւն տուող խնդիրը պէտք է լինի ուրեմն պարզել, թէ ի՞նչ է Աստուած մարդոց համար և ի՞նչ են մարդիկ նորա աչքում: Աւետարանի չորս ասացուածներն մէջ յատկապէս որոշ կերպով տրուած ենք գտնում այդ հարցերի պատասխանը, և նոցա մի առ մի պարզաբանութիւնը ամբողջ խնդրի պարզաբանութիւնը կլինի:

ա) Տէրունական աղօթքը: — Ղուկաս աւետարանիչը պատմում է, որ մի անգամ Փրկիչն աղօթք էր անում՝ երբ վերջացրեց, աշակերտները խնդրեցին, որ իրենց աղօթել սովորեցնէ, և նա այս աղօթքը սովորեցրեց: Անշուշտ նորա աղօթելու միջոցին աշակերտներն այն տպաւորութիւնն էին ստացել, թէ նա բոլորովին տարբեր կերպով է աղօթում քան իրենք՝ թէ իրենց աղօթածը իսկական մտքով աղօթք չի եղել: Եւ ահա մենք ևս Փրկիչի խօսքերից պէտք է սովորենք, թէ ի՞նչ է նշանակում աղօթել. թէ ի՞նչպէս պէտք է երես առ երես կանգնենք Ամենակալ Աստուծոյ առաջ, ի՞նչ պէտք է զգանք և ի՞նչ արտայայտենք նորա ներկայու-

Թեամբ:—Մենք այնքան անգամ կրկնել ենք այդ աղօթքը առանց մի բան զգալու կամ մտածելու, որ դժուար կարող ենք մեզ հաշիւ տալ, թէ որչափ խորհուրդ կայ թագնուած նորա իւրաքանչիւր խօսքի մէջ: Բաւական է առաջին խօսքը միայն: Ինչպիսի վստահութիւն պէտք է ունենայ մարդ այդ մէկ խօսքն արտասանելու համար. ինչքան բարձր պէտք է կանգնած լինի շրջապատող շնչին իրականութիւնից, ինչքան հեռու և ազատ առօրեայ մանր հոգսերից, յուզումներից և ցանկութիւններից, որ համարձակուի աչքերը վեր բարձրացնել ու տիեզերքի Աւարիչ Աստուծուն իւր հայր անուանել: Եւ ինչպիսի հրճուանքով, ինչպիսի ջերմութեամբ ու պայծառ լուսով պէտք է լեցուի նորա հոգին, երբ որ մտածէ, թէ երկնակամարի այս ջինջ եթերի՝ թէ այս փայլուն արևի ու աստղերի միւս կողմը խաւար ու մեռելութիւն չէ, այլ նոցա իւրաքանչիւր կէտից մի ամենախնամ չօր բարի աչքն է իւր վերայ նայում. թէ մի կենդանի ու անհուն սիրով լի սիրտ է բաբախում այս անսահման տարածութեան կրճքում, և Երկնաւոր չօրը փաբել, նոյն է թէ այդ անսպառ կենդանութեան աղբիւրին մօտենալ՝ սուգուել նորա մէջ, ապրել նորա բաշխած յաւիտենական երանաւէտ կեանքով: Այդպէս աղօթել հեշտ չէ. այդպէս բոլորովին կտրուել աշխարհից և երկնքում սաւառնել՝ ամփոփուել իւր հոգու խորքում և իւր Աստուծոյ հետ միայն լինել, կարող են հազուադիւտ զօրեղ՝ մի դերբնական զօրութեամբ օժտուած, անձնաւորութիւններ. իսկ այդ ընդունակութիւնն ունենալուց և Երկնաւոր չօրն ի մօտոյ ճանաչելուց յետոյ բնական է, որ նոցա ջերմ բաղձանքը դառնայ՝ չեղնել այլևս այդ սուրբ մթնոլորտից, Աստուծոյ սուրբ անուան հովանին, Աստուծոյ թագաւորութեան բացարձակ իշխանութիւնը տարածուած տեսնել իրենց վերայ և իրենց շուրջը: Սակայն այդ բաղձանքի հետ չի միացած նաև երկրաւոր գոյութիւնը դադարեցնելու ցանկութիւն, աղօթող հոգին կապուտակ երկնքի հովն առնելով, չի յափշտակուում, իւր փոքրիկ երկիրը չի մոռանում, այլ յօժարութեամբ դառնում է այնտեղ՝ համոզուած լինելով, որ այդ երկիրն ևս Աստուծոյ

Թագաւորութեան մի մասն է, և երկինք դառնալ և իւր բնակիչներին ամէն երկնային բարիք վայելելու միջոց տալ կարող է, միայն Աստուծոյ կամքը կատարուի այնտեղ նոյնպէս բացարձակ կերպով ինչպէս երկնքում. և ահա այդ էլ խնդրում է:—Տէրունական աղօթքի երկրորդ մասը նուիրուած է երկրաւոր հանգամանքների, բայց աղօթողն արդէն բոլորը երկնքից ճառագայթած լոյսի մէջ է տեսնում. նա ոչ մի ցանկութեամբ կապուած չէ նոցա հետ, ոչ մի բարիք նոցա մէջ չի որոնում. բաւական է, որ երկնաւոր Հայրը տայ նորան իւր ապրուստի համար անհրաժեշտը և վերցնէ նորա վերայից՝ նիւթական աշխարհի բռնութեան ներքոյ ծանրացած, պարտքի բեռը: Այստեղ ևս նորա գլխաւոր հոգսն է՝ մօտ լինել միշտ և անբաժան ամեն բարեաց աղբիւր Աստուծուց. իսկ պարտքը բաժանում է, մեղքի արատը զրկում է սրբութեան հանդէպ ելնելու համարձակութիւնից: Գոյութեան կռիւ մղելով անհոգի բնութեան տարերքի հետ՝ նա շարունակ փորձութիւնների ենթակայ է, ամէն կողմից շրջապատուած ու կաշկանդուած է զգում իրեն չարի խաւարային ուժով. ուստի նորա փափագն է ազատ մնալ փորձութիւններից, փրկութիւն գտնել չարից, կարողութիւն ստանալ կռիւը քաջութեամբ գլուխ հանելու և յաղթութեան պսակին արժանանալու: Այսպիսով «Հայր մեր»-ը մեզ ներկայացնում է ամբողջ աւետարանի համառօտակի ամփոփումն և սքանչելի պարզութեամբ ցոյց է տալիս, թէ ինչ է բերել մեզ աւետարանը. Աստուծոյ որդեգրութիւն ուրեմն, որով Աստուծոյ հովանին մեր ողջ կեանքի վերայ տարածուած՝ Աստուծոյ աջը իւրաքանչիւր քայլափոխում մեզ զօրավիգ ենք տեսնում. յաւիտենական բարեաց և ուրախութեան հասնելու հաստատուն յոյսն ենք ունենում, և այդ յուսով ու վստահութեամբ անյողդողդ մնում ամէն չարիքի դէմ:

բ) «Նորա համար մի՛ ուրախանաք, որ ոգիները ձեզ հնազանդում են. այլ ուրախացէ՛ք, որ ձեր անունները գրուած են երկնքում»:—Այս ասացուածքը գեղեցիկ կերպով բնորոշում է, թէ ինչն է կրօնական կեանքի իսկա-

կան յենակէար՝ ամենից էականն ու գլխաւորը նորա մէջ. — գիտակցութիւն Աստուծոյ մերձաւորութեան: — Քրիստոսի աշակերտները վերագարձել էին առաջին քարոզութիւնից. նոքա հրճուանքով պատմում էին, թէ ինչպիսի մեծ յաջողութիւն էին գտել. թէ ինչպէս իրենց առաքողի անուան առաջ տեղի էր տուել ամենուրեք չարի ոյժը, և լայն ասպարէզ բացուել Ճշմարտութեան աւետարանի համար: Եւ Փրկիչն ինքը շատ բարձր՝ կարելի է ասել համաշխարհային, նշանակութիւն էր տալիս այդ յաջողութեանը. զեւերը հրնադանդում են մարդոց. մարդկութիւնը դատապարտուած չէ այլ ևս տարուբերուելու զանազան պատահականութեանց մէջ՝ գերի և խաղալիք բնութեան գրկում՝ թագնուած մօայլ զօրութիւնների ձեռքին, այլ ահա մի խումբ հասարակ և խեղճ մահկանայուններ հրաման են արձակում՝ այդ զօրութիւնների դէմ, բարձր ի գլուխ կոխում անցնում նոցա վրայով և գիտեն ուր են գնում՝ կարող են ամենքին ուղիղ ճանապարհ ցոյց տալ դէպի յաւիտենական կեանքի խաղաղ նաւահանգիստը. ստտանան ընկած է իւր ատերեւոյթ իշխանութեան բարձրութիւնից՝ կայծակի շրջուցիչ փաղանցուկ փայլով փայլում անցնում է, և տեղը հաստատուում կենդանատու պայծառ լուսոյ մշտնջենական թագաւորութիւնը: Սակայն որչափ մեծ պէտք է լինէր առաքեալների մոլորութիւնն ու յուսախաբութիւնը, եթէ մտածէին, որ ինչպէս յաջողութեամբ սկսուեց իրենց ընթացքը այնպէս և անարգել յառաջ կերթայ՝ որ գործի ամբողջ մեծութիւնը նոյն իսկ այդ արտաքին յաջողութիւնն է, և նորա ապահովութեան համար հարկաւոր է միայն մի գերբնական կարողութիւն ունենալ, մի գիւթական անուն գործածել: Փրկիչը շտապում է այդպիսի թիւրիմացութեանց առաջն առնել՝ դէպի երկինք ուղղելով նոցա հայեացքը, դէպի Ամենակալ Աստուծոյ աթոռը, որ միակ հաստատուն կայանն է իրերի յեղյեղուկ և փոփոխական գրութեան մէջ: Որդիական կատարեալ հաւատքով վեր նայել այդ Աստուծուն, վստահ լինել, որ քանի նորա հովանաւորութեան ներքոյ ենք զըտնուում, ոչ մի փորձանք և ոչ մի ոյժ երկրի վերայ մեզ

խորտակել չի կարող—ահա հիմնաւոր պատճառը տեական ուրախութեան և ոգևորութեան: Այո՛, աւելի մեծ և հոգեպարար ուրախութիւն չի կարող լինել մի մահականացուի համար, քան այն խոնարհ և միանգամայն հպարտ զգացումը, թէ իւր անունը գրուած է երկնքում՝ թէ լուսոյ և կենդանութեան աղբիւրից ո՛չ մի անջրպետ իրեն չի բաժանում, թէ տիեզերքի Աստուծոյ աչքը իւր վերայ է, — քան այն հրճուանքը, որ նա է զգում, երբ աչքը վեր է բարձրացնում և «Հայր իմ» արտասանում, — և վշտերի աշխարհը կտրուում է ոտքի տակից, մանր հաշիւներ վերջանում, անձառելի երկնային խաղաղութիւն սփռուում իւր շուրջը:

Գ) «Չէ՞ որ երկու ճնճղուկի զինը մի գրոշ է, ու նոցանից մէկը երկրի վերայ չի ընկնում առանց ձեր Հօր: Իսկ ձեր գլխի մազերն էլ բոլորը համրած են»: — Պարզ խօսքեր, որոնց մարդու կրծքի մէջ հալած վստահութիւնը աւելի ամուր և անդրդուելի է դարձնում այն կեանքի պատահարների հանդէպ, քան հսկայական լեռների ապառաժ կողերն են: Նոքա որոշում են, թէ ինչ ընդարձակութիւն պէտք է ունենայ դէպի Աստուծոյ նախախնամող զօրութիւնը տածած վստահութիւնը, — անսահման, որչափ ընդարձակ է կեանքը իւր բազմադիմի երևոյթներով, որչափ շատ առիթ ունինք մենք դողալու նորա պահպանութեան համար՝ այնչափ պէտք է ընդարձակուի նաև այն հաւատը, թէ տէրն ու կառավարողը Աստուած է, թէ կեանք և մահ Նորա ձեռին են, և ապահով պէտք է լինինք մեր կեանքի համար, որովհետև նա մեր ապրելն է կամենում, իբրև խնամող հայր հսկում է մեր իւրաքանչիւր քայլափոխի վերայ: Յետին ճնճղուկի կեանքն անգամ արժէք ունի, մեր կեանքը խիստ մեծ արժէք ունի Աստուծոյ աչքում—մի գիտակցութիւն է այդ, որ անչափ հարուստ է դարձնում մարդուն ամենադառն խեղճութեան մէջ՝ հեթանոս աշխարհին անծանօթ մի գաղափար, որ քրիստոնէութեան յաղթական ընթացքի հետ ծաւալուելով՝ կեանքի սէր, փոխադարձ վստահութիւն, եղբայրական ջերմ զգացումներ, հերոսական ոգի է տարածել ամենուրեք: Եւ

այդ գաղափարի մեծութիւնն ու խոր իմաստը պարզում է չորրորդ ասացուածքը:

դ) «Ի՞նչ օգուտ կունենայ մարդ, եթէ ամբողջ աշխարհը վաստակէ, ու իւր անձը վրայ դնէ» — Այն օրուանից, երբ աստեղագիտութիւնը տիեզերքի անհունութիւնը բաց է արել մարդոց շացած աչքերի առաջ և ցոյց տուել, որ մեր երկրագունտն աւելի փոքր տեղ է բռնում նորա մէջ քան աւաղի հատիկն օվկիանոսի ափին՝ յաճախ քննադատութեան, և նոյն իսկ ծաղրի են թափարկել ս. Գրքի պաշտպանած հայեացքը, թէ մարդն է կենտրոն և նպատակ ամբողջ արարչագործութեան: Ի՞նչ յանդգնութիւն, ասում են, մարդու կողմից՝ երեւակայել, թէ այդ անսահման հրաշալիքը նորա համար միայն գոյութիւն ունի, որ իւր մի շնչին բեկորի վերայ այդ ամենաշնչին արարածի կեանքը պահպանէ: — Եւ սակայն այդպէս խօսողը ամէն ինչ արշինով չափելու սովոր դատողութիւնն է միայն, — որքան խոշոր, այնքան և արժէքաւոր: Աւետարանը ուրիշ չափ է տալիս մեր ձեռքը: Հարկաւ ոչ մի տեսութիւն անսահմանի խորքը թափանցել և նորա պարփակած գաղտնիքները քննել չի կարող. ո՞վ գիտէ, թէ երկնքի ու երկրի արարիչը ի՞նչ աշխարհների, ի՞նչ գոյութիւնների, ի՞նչ խորհուրդներ ունի թաղցրած նոցա մէջ: Բայց քրիստոնէի համար այսքանը հաստատ է, որ ուր ինչ էլ լինի՝ նոյն Արարիչ Աստուծոյ ձեռքի տակ է, նոյն մեր փոքրիկ երկրագնտի բնակիչների առաջ գծուած նպատակը պէտք է ունենայ, և այն մարդը, որ համարձակուում է երկնքի և երկրի Արարչին իւր Հայր անուանել՝ անշուշտ աւելի բարձր է քան երկինքն ու երկիրը իրենց նիւթական զարդ ու զօրութեամբ. այնքան բարձր, մինչ եթէ արարչագործութիւնն ուրիշ նպատակ իսկ չունենայ, նորա գոյութիւնը միայն բաւական է ամբողջի գոյութեան նպատակ տալու. եթէ հնար լինի այս տիեզերքի անհունութեան մէջ մի ուրիշ տիեզերք դնել՝ անշուշտ տիեզերք, այնուամենայնիւ աստուածային սիրով թրթռացող կենդանի մի սիրտ աւելի ընդարձակ կլինի, և այդպիսի սրտից կաթած մի կաթիլ արիւն կկշռէ հսկայական հրային զնտերին:

Արդեօք ամբարտաւան և յանդուգն է դարձնում մարդուն այս համոզումը. — ոչ երբէք նա յառաջ գալ չի կարող մինչև մարդկային ամբարտաւանութեան աղբիւրը ցամաքած չլինի մինչև մարդ ձեռք քաշած չլինի այն բոլորից որ զին ունի նորա աչքում աշխարհի վերայ՝ առ ոչինչ չհամարէ այն բոլորը որի մէջ փառք և մեծութիւն է գրտնում: Ամբարտաւան էին յիրաւի հին յոյները որոնք հըռօշակելով բնական հոգու գերազանցութիւնը նիւթեղէն զանգուածի նկատմամբ՝ դիտող ու դատող հոգուն, մտածելու և հաշուելու կարողութեան էին վերագրում այդ առաւելութիւնը. ուստի նիւթեղէն զանգուածի մի մաս էին համարում ու արհամարհում նաև մարդկային հասարակ ամբոխը և բարձրացնում էին միայն սակաւաթիւ իմաստուններին, որոնք ընտրուել ելեր էին նորա միջից և որոնք իրենց հետաքննին մտքի զօրութեամբ բնութեան գաղտնիքները թափանցել՝ կարեւորն ու անկարեւորը, ճշմարիտն ու սուտը, օգտակարն ու ֆնասակարը իրարից տարբերել կարող էին: Այս բարձրութիւնից նոքա միայն դէպի ցած էին նայում և երևակայում էին, թէ ոչինչ ու ոչ ոք չկայ աւելի բարձր: Իսկ Քրիստոս բարձրացնում է ամէն մի տառապեալ հոգու՝ հրաւիրում բոլորին, որոնք մարդու կերպարանք, մարդու սիրտ, մարդու հոգի ունին՝ կենդանի Աստուծոյ որդիք լինել և դորա համապատասխան արժէք վաստակել: Ամբողջ նիւթական աշխարհից բարձր դնելով՝ մի և նոյն ժամանակ նա հանում է մեղաւոր հոգուն մի նոր, մի բարոյական աշխարհի հանդէպ, որի առաջ անսահման ցածր է և թոյլ բայց որի մէջ անդադար զօրանալու և անվերջ դէպի բարձրը դիմելու երաշխիքն ունի ու վստահութիւնը և ահա նորա դիմաց բացուում է ճշմարիտ բովանդակալից ու նպատակաւ որ կեանքի յաւիտենական ասպարէզը: — Գիտուններից մէկի իմաստուն խօսքը, թէ այն անհատական կեանքն արժէք ունի, որ նպաստում է բարձրացնելու ընդհանուր մարդկութեան արժէքը՝ իւր ամենաընդարձակ նշանակութեամբ արդարացել է Քրիստոսի վարած և ուսուցած կեանքի մէջ: Նա այնպէս պայծառ կերպով որոշել է անհատական հոգու

արժէքը՝ որ ամենից խեղճին էլ միջոց է տուել մի բան աւելացնելու մարդկային պատմութեան գանձանակի վերայ, և այդպէս ամենամեծ չափով բարձրացրել է մարդկութեան արժէքը՝ իւր իսկական բարձրութեան վերայ դրել: Այդ բարձրութիւնից կախուած Աստուծոյ արքայութեան կշիռքի մի նժարի մէջ է ամենամեծ ու ամենավսեմ կրօնական գաղափարը—Աստուած մեր Հայրն է. միւսի մէջ պէտք է դնենք ամենավեհ ու ամենաողբերիչ բարոյական համոզումը—Աստուծոյ որդի կոչուելու արժանիքն ունինք և լինելու պարտականութիւնը:

ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

ԺԷ. ԴԱՐՈՒ ՀԱՅՈՑ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԻՉ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍՆԵՐԸ

Գլուխ Ա.

ՀԱՐԱՆՑ ԱՆԱՊԱՏ ԵՒ ՄՈՎՍԷՍ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ.

Մելքիսէթի կաթողիկոսութիւնը, որը քառորդ դարից աւելի տևեց (1593—1626 թ.), Հայոց եկեղեցւոյ պատմութեան ամենասարսափելի շրջաններից մէկն էր: Քաղաքական անտանելի դրութիւնը Հայոց եկեղեցւոյ և առհասարակ հայ տարրի վերայ բերել էր մի յուսահատ թուլութիւն, որ երկար ժամանակ շահագործեց Մելքիսէթ կաթողիկոսը: Տաթևացու զպրոցի հոգին և եռանդը, որ դարեր շարունակ փնացել էր Հայոց եկեղեցւոյ մէջ, այժմ կարծես բոլորովին պաղել էր: Այդ զպրոցի աշակերտներէն Սրապիոն տիեզերալոյս վարդապետի ջանքերը ս. Էջմիածնի